

Foreningsaktivitet

Nesten all foreningsaktivitet hadde ligget nede under okkupasjonen. Etter frigjøringa blomstra aktiviteten opp igjen, og nye lag ble også danna. Men veksten og økninga i aktivitet nådde snart sin begrensning. Foreningene drev med nærbeslekta virksomheter og rekrutterte de samme medlemmer. Ungdomslaga arrangerte f.eks. sportskonkurranser, og husmorlaget, sanitetsforeninga og arbeiderkvinnelaget samla alle inn penger og gaver til eldre og sjuke. Søndagsskolen måtte konkurrere med andre barnelag om barnas interesse. Det kunne altså bli nok å delta i, og skulle en i tillegg gå på bingo og se på den nye underholdningsmaskinen som hette TV, strakk ikke tida til. Noen foreninger gikk derfor også inn i denne perioden.

Ungdomslaga

Det var et oppsamla behov for fest og dans etter krigen, og ungdomslaga kom fort i gang igjen. Tidligst ute var kanskje ungdommene på Aune, som holdt møte 3. juni 1945 og valgte styre i Nea. 7. juli kunne det arrangere den første festen. Det var mye folk og ganske kvikt, heter det i protokollen. Etter fem års okkupasjon var det imidlertid mye som måtte ordnes og repareres på i ungdomlokala. I ungdomshuset Folkvang på Aune ble det bare nødvendig å sette inn noen nye ruter og gjøre storvask, siden huset ikke var vaska rundt i krigsåra. Spongton i Gresli var i dårligere stand, fordi huset hadde vært beslaglagt av tyskerne i perioder. Servise og inventar hadde tyskerne tatt med seg opp til vaktstua på Sersjanthaugen. Utstyret ble tatt tilbake etter frigjøringa, men laget presenterte en skadeliste på 2.700 kroner i 1946. Oppgjørnemnda i kommunen behandla saka, og Vårfryd fikk delvis dekning av tap og skader. Folkets Hus i Ås og Bjørkly i Stugudal måtte også vaskes og settes i stand etter tyskernes bruk av lokalene. Vi hørte også foran at tyskerne grisa til i Breidablikk, avholdslagets lokale i Ås, og at kaffekoppene ble stjålet under krigen. Loftet hadde vært beslaglagt som lagerplass for de inndratte radioapparatene.

Vårfryd

Ungdommene i Gresli og Hilmo hadde drevet en aktiv lagsvirksomhet før krigen, og aktiviteten ble ikke mindre den første tida etter okkupasjonen. Det var grobotn for ungdomslagsidéene og glede over at en kunne virke i et fritt og demokratisk land. Ungdomslaget Vårfryd tok opp igjen de tradisjonelle festene i jula, gomfest om høsten, morsfester på ettervinteren, korgfester, gubbefester o.a. Ungdom og tilårskomme møttes til pinsemoro og St. Hansfeiring. I påska og om sommeren var det nesten alltid ei eller anna utflukt. Vårfryd la også vekt på å ha fester med program. Det kunne være gjettekonkurranse, diskusjoner eller foredrag. Noen prøvde å holde liv i ei håndskrevet lagsavis, Spurven. I 1951 gikk noen medlemmer sammen om en studie- og leserring. Mer krevende, men tilsvarende moro, var å øve inn skuespill eller sketsjer. Et vellykka stykke kunne også vises i de andre ungdomslokala i bygda, og ungdommene i Ås eller i Stugudal viste sine skuespill i Spongton. Det hendte også at ungdommer fra lag i Stjørdal, Selbu eller Haltdalen kom på besøk og holdt fest sammen med Vårfryd. Det var stor interesse for skirenn, og ungdomslaget arrangerte årlig treningsrenn, pokalrenn, merkerenn eller de mindre alvorlige parrenna. Det

største arrangementet var Bukkhammarrennet som Aunegrenda u.l. gjorde opptakten til i 1946. Rennet ble en fast tradisjon og en stor årlig begivenhet. Stifterne hadde tenkt at rennet skulle være et minne om flyktningetrafikken under okkupasjonen. Det gikk dessuten i spora til Armfeldts karolinere i 1719. Og rennet skulle ikke minst holde oppe den gode forbindelsen det hadde vært mellom Tydal og Haltdalen langs denne gamle farleia. Det første Bukkhammarrennet starta fra Spongton og hadde innkomst ved ungdomshuset i Aunegrenda. Haltdalingene kom kvelden før og ble traktert med rømmegrøt ved ankomsten. Rennet gikk søndag, med fest og premieutdeling om kvelden. Tydalingene returnerte da mandag. Ungdomslaga byttes senere om å arrangere rennet som fikk start fra Gresli, henholdsvis Aunegrenda, annethvert år. Det har gått av stabelen i alle år med unntak av 1960 og 1969, da det var for lite snø. De beste skiløperne fra grendene har satt si ære i å vinne rennet. For andre gjaldt det først og fremst å komme over Bukkhammaren når vinden og snøfokket tok pusten og synet fra en. En femmannspokal til beste bygdelag har stimulert løperne til ekstra innsats. I 1959 ble det starta et nytt turrenn mellom Gresli og Flora. Det fikk namnet Seterdalsrennet, og løypa går gjennom Seterdalen og Stugguvollmoen. Ungdomslaget Dalrosa i Flora samarbeider med Vårfryd om dette rennet.

Det første Bukkhammarrennet gikk fra Gresli til Aunegrenda i 1946. Blant deltakerne var Oddlaug Guldseth, Esten Guldseth, Jørgen Guldseth og Leif Østby. Per Hilmo holder på å lesse høy i bakgrunnen.

Vårfryd greide lenge å holde et stabilt medlemstall på omkring 30 personer. Det var regelmessig rundt ti møter i året og noen flere vanlige fester. Men det minka med ungdom i grenda, og i 1960 klaga «Spurven» over dette:

«Når vi sitt ein to-tre jenter på jentebenken og vi da veit at 100 % er møtt fram, da ser det ikkje så lyst ut akkurat. Gutane er litt fleire, men ikkje fleir enn at dei har god plass i ei drosje dei og. Da er det greitt at «Vårfryd» er inne i ei krisetid....»

Ungdommene håpa at de eldre ville hjelpe til, og det var nettopp det de gjorde — som medlemmer, hjelpere og som dugnadsarbeidere. For Spongton var ikke bare ungdomslokale, men også et grendahus. Fra 1950-åra ble det holdt kinoframsyninger i lokalet, det var valglokale og ble brukt til brylluper, begravelser og andre sammenkomster. I begynnelsen av 1960-åra var det stor dugnad på restaurering av huset. Vårfryd fikk også 7.500 kroner av kommunen til dette.

Nea

Aune er ei mindre grend enn Gresli, og det gjorde at ungdomslaget der, Nea, hadde både færre medlemmer og mindre aktivitet enn Vårfryd. Det ble stort sett dansefester styret stelte med. Et problem for ungdomslaget var et stort underskott av jenter i bygda. I Nea var det ekstra skjevt forhold mellom kjønnene. I 1949 var f.eks. bare fem jenter medlemmer, mot 21 gutter. Det var da ikke så rart at laget ble leda av menn. Først i 1958 ble det krevd at ei dame måtte bli nestformann. Men i festkomitéen var alltid jentene med. Mer underlig er det at lovene for badet krevde at formannen i styret skulle være mann. Men dette var altså før noen tenkte på formell likestilling mellom kjønnene i verv og stillinger. Det hjalp neppe på den skjeve kjønnsfordelinga at det begynte å komme en del turister og anleggsfolk på festene. Og når det var få jenter å danse med, måtte karfolka finne på noe anna. «Litt brennevin satte sitt preg på dansen», heter det i et referat fra juli 1949. Anleggsvirksomheten skaffa mer penger av kaffe- og brødsalget, men noen klaga over at den førte med seg mer bråk på festene. I desember 1957 ble til slutt hele festen avlyst p.g.a. noen bråkmakere som var til stede. Det ble slik at «penga'n sitt løst, og knyttneven høgt!» heter det i møteboka. Kanskje dette gjorde festene mindre hyggelige for noen, andre syntes det var for få jenter og så lot de være å gå. Året etter ble en fest også avlyst utpå natta, «da det ikke var kommet noen folk. Det ser ut som ungdommen er lei av fest, for det finnes nesten ikke noe folk på noen fester i bygden» skrev sekretæren. Ungdomslaget Nea lå nede to-tre år, og det skyldtes visstnok strid om utbygginga av Folkvang. Styret begynte å diskutere dette i 1952 og fikk satt i gang en dugnad med å støpe grunnmur til utvidelsen. Flere var imidlertid imot den valgte løsninga og ville melde seg ut av laget. To styremedlemmer trakk seg også, fordi «styret er galt sammensatt». Det hjalp ikke med reorganisering heller. Både byggearbeidet og lagsaktiviteten gikk i stå. Men da laget ble borte, merka en tomrommet. I januar 1955 samla tolv stykker seg i ungdomshuset for å få Nea i gang igjen. Det endte med at et nytt styre ble valgt med Olaus Aune til formann. Det nye styret gikk straks i gang med utbygginga av huset. Men i stedet for å bygge på den støpte grunnmuren mot elva, vedtok en å bygge ut kjøkken og restaurant vestover. I aug. 1956 møttes medlemmene til ny dugnad for støping av grunnmur og trapp. Til tross for nyorganisering og utvida lokale, ble det ingen større aktivitet. Meldlemstallet sank under 20, og det var nå karfolka som svikta. Kvinnene ble mer aktive, de kom med i styret og holdt «kjerringfest» som skapte rekordoverskott i kassa. Men lagsaktiviteten var ellers liten. Det ble lite med underholdning, få saker å arbeide med og laget mista sin sosiale funksjon. Dermed hadde det ikke så stor hensikt å betale ei krone for medlemskap, for en kunne gå på fest lell. I 1961 hadde Nea bare fem betalende medlemmer. Det feira 50-årsjubileum i 1964, men ellers var det slutt med organiserte sammenkomster.

Ungdomslag i Ås

I midtbygda, Ås—Østby—Kirkvoll, sto det dårligere til med ungdomslagsarbeidet. Ås og Østby arbeiderungdomslag samla ikke alle ungdommene i grendene. Det drev heller lite med underholdning og var dessuten et politisk lag. Det var det ikke alle som likte, og så gikk noen i gang med å stifte et frilynt ungdomslag. Et slikt hadde ikke eksistert i Ås siden Fjeldbloma gikk inn i 1920. Det var trulig lærer Harald Kotte som sto bak forsøket på å skape et alternativ til arbeiderungdomslaget. Han var her bare et par år fra 1948 til 1950. Jon Gullbrekken overtok lærerposten etter han og ble formann for laget. Det ble kalt for

Fjellbjørka og tok i bruk Breidablikk som lokale. Fjellbjørka ble drevet på uhøgtidelig vis, forteller Gullbrekken. Det ble ikke ført noen møtebøker, men en kom sammen og valgte en komité som skulle lage program for neste møte. Og program måtte det være, men det var alltid dans til slutt. Aktiviteten ble imidlertid ikke så stor. Ifølge referat i Selbyggen hadde laget fire møter i 1951. Det hadde vært på utflukt til Meråker og Stugudal og arrangert morsfest og juletreffest. Breidablikk hadde ikke seene, slik at det var vanskelig å drive med skuespill. Men det ble likevel forsøkt, og ungdommene i Fjellbjørka var også en gang til Gresli og viste fram et stykke der. Ifølge Selbyggen hadde Fjellbjørka femti medlemmer i 1952. Men det var langt fra så mange som var aktive i laget. Midtbygda ble delt i to flokker som holdt seg til hvert sitt ungdomslag. Noen mener det var flere eldre med i Fjellbjørka enn i Arbeiderungdomslaget. Siden aktiviteten var beskjeden i begge lag, var splittelsen ikke særlig følbart. Ungdomslagsarbeidet varte heller ikke så lenge. Fjellbjørka må ha gått inn allerede etter få år. Ås og Østby arbeiderungdomslag eksisterte lenger. Virksomheten begrensa seg imidlertid til noen dansefester og de tradisjonelle festene 2. juledag og 1. nyttårsdag. Ungdomslaget arrangerte en del år juletreffestene for barn og voksne. Ellers var det vanligvis lærerne som hadde ansvaret for disse. Noen medlemmer var mest interessert i politisk arbeid og sørga for at det også ble holdt noen politiske møter med foredrag. At laget hadde en eiendom, Folkets Hus, å ta vare på, var kanskje en viktig grunn til at laget i det hele tatt ble opprettholdt. Huset begynte imidlertid å bli gammelt og trekkfullt og var heller ikke mye utstyrt. Det var trekvitskura golv, benker rundt veggene og to store bord med benker til. Men i motsetning til Breidablikk fans her seene, og mange husker det fine seeneteppet som ei dame fra Trondheim hadde malt. Det var imidlertid tungvint å ha tilstelninger i Folkets Hus. Innlagt vatn fans ikke, det måtte hentes fra nabogardene nedafor. Bilveg til huset var det heller ikke, og om vinteren var det å vasse i snø. En måtte likevel greie seg med det en hadde, og Folkets Hus var det største forsamlingshuset i midtbygda. Ved siden av Breidablikk var det Folkets Hus som ble brukt til juletreffester, dans og større sammenkomster. Andre lag leide huset til sine møter. I 1950-åra ble huset nytta av Norsk Bygdekino og kommunens egen kinosentral. Men det var såpass vanskelig å få skikkelig varme i lokalet at i slutten av 1950-åra flytta en kinoferien fra sommertida til januar—februar. En nedgang i kinobesøket i 1958 ble forklart med den dårlige bygninga en hadde. De som stelte med og brukte Folkets Hus, synes likevel i ettertid det var så trivelig der oppe. Men det er helst den gode, gamle tida de ønsker tilbake og ikke et gissent, trekkfullt hus. Ungdommene i midtbygda tydde ellers til festene i Gresli, Aune eller Stugudal. Om sommeren var det en fin tur å sykle, og om vinteren gikk det an å sparke eller renne på ski til fest i nabogrendene. Det var f.eks. populært å dra til Stugudal på fest Skjærtorsdag i påska, forteller Gerda Ås. En gikk på ski helt dit også, men fikk etterhvert muligheter til å leie eller sitte på med lastebil.

Folkets Hus i Ås ble bygd i 1916 og gjorde tjeneste til det kom nytt samfunnshus i 1969. «Å, herre Gud

så mykji artugt du ha husa i den tia som har gått»,
skrev Ragnhild Aas i sin «nekrolog».

Fjellblink

Det var ungdomslaga i utkantgrendene som viste størst livskraft. I Stugudal hadde en Fjellblink som samla hele grenda til underholdning og fest. Og Fjellblink og Vårfyrd i Gresli er de to laga som har vært i virksomhet hele tida siden starten (når en ser bort fra okkupasjonsåra). Aktiviteten og festbesøka tok seg såpass opp etter krigen, at Fjellblink begynte å tenke på utvidelse av ungdomshuset Bjørkly. I 1950 tok det opp et lån på 5.000 kroner for å lage et tilbygg med garderobe. Mye av arbeidet ble gjort på dugnad, det var en sjølsagt ting. Arbeidere ved Sylsjøanlegget hjalp til med spontekking av taket. I slutten av 1950-åra fikk en innlagt nye vinduer og bygd uthus. I 1961 fikk laget bidrag fra kommunen til restaurering og ny utvidelse. Snekkerne laga da en større sal og kledde tømmerveggene med panel, noe som alle var glad for, ifølge møteboka. Utvidelsen førte også med seg at inngangen ble flytta. Vatn var et problem, det ble først lagt inn i huset omkring 1970. Inntil da måtte en også greie seg med utedo. Aktiviteten fortsatte i samme spor som før, men det ble kanskje sjeldnere skuespill og sjøllaga underholdning. Noen prøvde å holde liv i lagsavisa Lerka, men det ble bare med ett nummer til en morsfest i 1947. Fra 1956 hadde Tydal kommunale kinoframsyringer i Bjørkly, og de ble en slags erstatning for egenaktivitet. Styrets oppgave var først og fremst å sørge for et variert festtilbud gjennom året. Stugudal var godt besøkt av turister og andre bygdefolk, og om sommeren var det vanlige dansefester omtrent hver helg. Skjærtorsdag i påskeuka var det alltid fest. Laget prøvde ellers å holde oppe de tradisjonelle tiltakene med korgfester, sløyfefester, morsfester, juletreffester og en og annen gubbfest. Et nytt namn og en ny tradisjon var soddfestene. En skikk — eller uskikk syntes mange — var at folk kom sent på fest og holdt på lenge. I 1950 bestemte styret at de skulle slutte klokka to — «så kunne kanskje folket komme litt før på kvelden», håpte styret. Det hjalp visst ikke særlig. Styremedlemmer skulle prøve å passe på at ingen drakk brennevin inne i huset, det var heller ikke så enkelt å endre på. Men det var sjelden noe problem eller bråk, hverken med bygdefolk eller anleggskarerer som kom på fest. Festene ble bestemt tidlig på året, og laget valgte festkomité for hver tilstelning. Slik ble mange aktivisert, men det var vanligvis et problem å få noen til å ta på seg formannsvervet. Det var også beklagelig få som møtte opp på enkelte årsmøter og vanlige planleggingsmøter. Nesten alle ungdommer var imidlertid medlemmer, og mange eldre var også med. Det gjaldt alle ungdomslaga i grenda. Fjellblink valgte en gang spesielt eldre folk i festkomitéen for å markere at det ønska å beholde dem i laget. I Nea på Aune tok de unntaksvis ei anna holdning da de planla en sommertur i 1958. De ville da «ikke ha med gifte folk, altså bare ungdom». Aktiviteter utenom festene ble det lite av. De tradisjonelle utfluktene fra de første åra ble det f.eks. helt slutt med. Møteboka nevner bare en tur til Sylstasjonen en gang. Kanskje det minka også med dugnadsånd, for vaskinga etter festene ble satt bort for betaling fra 1957. Men egeninnsats var fortsatt nødvendig, for laget greide ikke å legge opp penger til investeringer i huset. Festene gikk ofte med underskudd, melder protokollen i 1959. Men kvinnfolka var aktive og trådte til når det trengtes. «Kjerringlaget» greide både å skaffe gardiner og betale for belysning og elektrisk ovn i begynnelsen av 1960-tallet.

Idrettslaga

Idretten var også organisert i hvert sitt grendelag. Bare Tydal skytterlag var for hele kommunen. Græsli idrettslag samla de idrettsinteresserte i Hilmo og Gresli. Folk på Aune valgte å være med der eller i Tydal idrettslag, som i hovedsak rekrutterte de fra midtbygda. Stugudalsgutten hadde markedet øverst i bygda. Det var delvis de samme som var medlemmer både i ungdomslaga og idrettslaga. Aktivitetene kunne også overlappe, og stundom samarbeidde de om arrangementer. I forbindelse med utvidinga av ungdomslokalet i Stugudal, var det på tale å slå sammen de to laga i grenda. Men i stedet ble det senere til at Stugudalsgutten gikk inn i Tydal idrettslag.

Ungdommer på ski utafør Bjørkly i Stugudal. Fra venstre: Rebekka Lien. Ingvar Jensvold, Jon Jensvold, Ester Græsli, Esten Flaten, Margrete Kåsen, Jon Kåsen, Ole Rotvold og Hilmar Kåsen.

Stugudalsgutten

Laget i Stugudal var det eldste i bygda og hadde fått til idrettsplass og fotballbane. Der ble det litt muligheter til sommeridrett, og laget begynte dessuten med svømmekurs i Stugusjøen. De ivrigste greide krava til svømmeknappen. Men det var som før mest skiidrett en drev med, og flere fra grenda hevda seg godt i lokale renn. Trening var overlatt til hver enkelt, men litt inspirasjon og lærdom kunne kanskje hentes fra eliteløpere som drev forhåndstrening i Stugudal. I femtiåra hadde disse samling på Væktarstua og drev vekselvis skogsarbeid og skitrening på forvinteren. Idrettsmiljøet i Stugudal var imidlertid lite, og Stugudalsgutten måtte samarbeide med andre om større arrangement. Ett tiltak var Kjølirennen, et turrenn på 35 km mellom Stugudal og Ålen. Stugudalsgutten og I.L. Fyk i Ålen samarbeidde om dette rennet. I 1960-åra begynte en å diskutere sammenslåing med Tydal idrettslag, og denne ble vedtatt i 1969.

Tydal idrettslag

Idrettsvirksomheten i alle laga ble lagt ned under okkupasjonen slik det skjedde med nesten alle lag. Det ble holdt et årsmøte i Tydal idrettslag i 1942 der Ola Stugudal ble valgt til formann, men det ble ingen flere møter eller konkurranser resten av krigen. I august 1945 sammenkalte han styret igjen, og det vedtok å ta opp igjen idrettsvirksomheten og melde laget inn i Sør-Trøndelag idrettskrets. Det første arrangementet skjedde allerede noen dager senere, da laget kalte sammen folk til fredsmarsj med start fra Folkets Hus.

Slike fredsmarsjer ble holdt over hele landet og samla enorm deltakelse alle steder.

Skiinteressen dominerer

Men det var skiidretten som hadde vært og fremdeles ble hovedaktiviteten. Treningsrenn, merkerenn og premierenn kom igang fra januar 1946. Skiinteressen var stor, og de beste løperne deltok vanligvis i de tradisjonelle større renna utafor bygda som Rensfjellrennet, Kvernfjellrennet og Gråkallrennet. Laget hadde ikke mye mer enn en beskjeden kontingent på ei krone å rutte med, men en greide vanligvis å dekke startkontingent og kanskje reiseutgifter til noen løpere som ville konkurrere utabygds. Etter et større skirenn fortsatte en tradisjonen med å ha fest om kvelden. Det var da kvinnene hadde sin største funksjon. Det var vanligvis flere kvinner med i styret, men det var smått med langrennskonkurranser for kvinner. De var helst bare med på slike uhøgtidelige arrangement som gaukrenn og parrenn. Noen kvinner var med i det tradisjonelle Bukkhammerrennet, men dette var det ungdomslaga i Gresli og Aunegrenda som sto for. Et merkerenn for damer ble første gang holdt i 1962. Senere ble det imidlertid mer vanlig med egne renn for jenter og damer. I forhold til tida før krigen ble det heller færre av de store massemønstringene der begge kjønn og alle aldersgrupper deltok. Ungdomslaga — iallfall Vårfryd — fortsatte å arrangere vanlige skiutflukter. Idrettslaget konsentrerte seg mer om rene konkurranser. Og i konkurransene ble klasseinndelinga skarpere trukket opp og de yngre kom sterkere med. I 1951 arrangerte Tydal idrettslag lokalkretsrenn for juniorer. Og det ble arrangert hopp- og langrennskonkurranser for gutter fra ti år og oppover. De miljøskapende arrangementa ble imidlertid ikke helt forsømt. Det var skiutflukt til Storerikvollen i 1962, høstutflukt til Glåmos samme år og til Graftås i 1964. Vi må også nevne fiskekonkurransene på palmesøndag som fant sted på Sellisjøen, Rødalstjøenna, Mosjøen eller Stugusjøen. Men den siste sporten var «kun for voksne» og med «anledning til å nyte medbrakt», heter det i protokollen for 1962 da første fiskekonkurransen ble holdt.

Lysløype og turrenn

I 1962 fikk laget bygd ei midlertidig lysløype, og det første lysløyperennet ble holdt i januar året etter. Lysløyperenn ble senere faste arrangement om vinteren. Lysløypa ble fort populær, og i 1965 var det spørsmål om å få et mer permanent opplegg. Dette ble gjennomført i 1970-åra. Gubberenna kom tilbake, men nå i mer alvorligere former og uten pons på matstasjonene, noe som kunne forekomme i «gamle dager». For guttungene ble det arrangert hopprenn i Jenshauglia, og laget arbeidet for å bygge ut hoppbakken der. En ny giv for skisporten ble turrenna. I samarbeid med Gresli idrettslag ble Tydalsrennet fast tradisjon fra og med 1968. Løypa er omkring 25 km med start og innkomst vekselvis i Gresli og Ås.

Mer sommeridrett

I 1950-åra begynte en å tenke mer på sommeridretten. Årsmøtet i 1954 valgte en komité med oppgave å «ordne med mere aktiv sommeridrett». Men problemet for idrettslaget var at en ikke hadde noen bane for trening og konkurranser. Det begynte så smått med friidrett likevel. Laget eide en diskos, spyd og kule og kjøpte i 1957 flere kuler, slengballer og ei stoppeklokke. Dette året ble det arrangert en sonekonkurransen i friidrett, men en måtte til Gresli for å finne brukbare baneforhold. Fra 1958 begynte laget å arrangere

Tydalsmesterskap i friidrett, i førstninga i samarbeid med Stugudalsgutten og på banen i Stugudal. Med friidretten fulgte også behovet for treningskvelder for idrettsmerket. Andre idrettsgreiner og konkurranser begynte å komme med. I 1956 holdt laget et orienteringskurs, men noe orienteringssport ble det foreløpig ikke. Terrenngløp var ikke helt nytt, og løp ble holdt i 1959 og 1961. I 1966 la en terrenngløpet rundt Fossan, og Fossan rundt samla løpere fra hele dalføret. Et større arrangement var Karolinerløpet. Idéen til dette kom fra Nils Slungård i Meråker og ble første gang avvikla i 1967. Det var både en fjellmarsj for mosjonister og et fjellløp for aktive. Løypa gikk i general Armfeldts fotspor over fjellet fra Essandsjøen til Rundhogen ved Storlien. I begynnelsen var det ungdoms- og idrettsutvalga i Meråker og Tydal som sto som arrangører. I 1961 kom det forslag om innkjøp av fotball, og det ble enstemmig vedtatt. Året etter kom laget i gang med fotballtrening. Samtidig begynte en også med handballtrening. Balltreninga foregikk ved Ås skole i mangel av andre baner. Tydal idrettslag hadde arbeidd med banespørsmålet siden 1930-åra og kom så langt før krigen at en fikk leid tomt på Kløfta og begynt å opparbeide banen. Men krigen stoppa arbeidet, og det gikk svært tregt med banespørsmålet etterpå også. Det sto vel på penger. Ei kronerulling ble satt i gang i 1951, men monna ikke nok til å få særlig fortgang i arbeidet. I dag er vi blitt vant til at kommunen skal sørge for idrettsplasser. Men like etter krigen tenkte ikke folk på idrett som en kommunal oppgave, og ikke hadde kommunen penger heller. Økonomien bedra seg imidlertid etter hvert, og innstillinga til hva det offentlige burde ta seg av endra seg også. Et kommunalt idrettsutvalg ble f. eks. satt ned. Og i 1958 søkte laget kommunen om «størst mulig bidrag til istandsetting av idrettsbane». Søknaden ble gjentatt året etter, men fremdeles kom det ingen penger til idrettsbane.

Banespørsmålet

Med økende interesse for ballspill, ble saknet av bane større. I 1960- åra diskuterte en fortsatt flere alternativer for tomt. I 1963 sendte laget søknad til TEV om å få bygge idrettsplass på øvre Husvollen eller på steintippen ved Kirkvoll som e-verket eide. I 1965 var en tilbake til Kløfta og forhandla med grunneieren. Årsberetninga for 1966 forteller at laget hadde kosta på 2.000 kroner i planlegging av idrettsbane der. Men «planen blir antagelig droppet til fordel for prosjekt i Ås», het det. Det kunne eventuelt bli ferdig raskere og bli billigere for laget, siden en kunne samarbeide med kommunen. Anlegget på Kløfta ville bli et større løft og kreve mer innsats av medlemmene. Men en større idrettssplass ved skolen i Ås viste seg å bli for kostbar å bygge og planene for den ble lagt bort. Idrettsplassen på Kløfta ble det eneste alternativet som kunne tilfredsstille de fotballinteresserte. Og de hadde blitt såpass mange at styret valgte ei egen fotballgruppe i 1968. Da Kløftbanen endelig ble utbygd i 1970- åra, viste det seg at den ble en mektig stimulans for fotballaget i bygda.

Medlemstall

Medlemstallet har svinga sterkt i perioden. Det har vært nede i tolv betalende medlemmer (1958) og hadde rekordøkning i 1969, da det var 121 medlemmer. Nesten alle var menn. Enkelte år har laget ikke hatt kvinnelige medlemmer i det hele tatt, og det var bare femten på det meste i 1960-åra. Barna kunne hele tida tas opp som medlemmer, men først i 1960-åra kom mange med. Barn slapp med to kroner i kontingent, mens voksne måtte betale fem. I slutten av 1960-åra var det med omtrent like mange barn som voksne i Tydal idrettslag.

Græsli idrettslag

Gresli idrettslag ble stifta 15. november 1949. Initiativtaker var visstnok Mikal Græsli, men det var broren Ole som ble formann de først ti åra. Grenda hadde tidligere hatt en fotballklubb, men det var nå hovedsakelig skiinteressene som var årsak til foreningsdannelsen. Alt første vinteren arrangerte laget 30 km langrenn for hele Tydal. Det starta opp med treningsrenn, pokalrenn og fikk merka opp ei fast løype fra Spongton og oppover til Sæteråa. Græsli idrettslag tok også på seg å arrangere langrenn for gutter og jenter, og var tidlig ute med å holde egne damerenn. Laget kunne skryte av rekorddeltakelse på enkelte renn, og folket i grenda var flinke til å møte opp for å se på de aktive løperne. Idrettslaget samla også stor deltakelse til de mer uhøgtidelige og trimprega aktivitetene. Fra 1961 ble det tradisjon på påskelørdagene med slalåm og utfor i Jo-Nilsli. Etterpå var det fest i Spongton. Senere i 1960-åra begynte laget å markere skisportens dag. En leide da et par hytter på Movollen for servering og holdt renn for voksne og barn. Opp til tre fjerdedeler av grendebefolkninga deltok, og i 1967 fikk laget en pokal fra skikretsen fordi det hadde størst antall merketakere i forhold til lagets størrelse. Et populært tiltak ellers var at laget satte ut trimkasser for å stimulere turinteressene til vanlige trimmere. Fra starten av begynte Græsli idrettslag å arrangere prøver for sykkelmerket og svømmeknappen. Svømminga hadde dårlige vilkår i Tydal, men sykkelmerket var det etter hvert mange som tok. Ellers var det stigende interesse for fotball. Den idretten krevde bane, og Ol-Anderstrøa som fotballklubben hadde brukt tidligere, var ikke skikka om det skulle sates seriøst. Laget fikk imidlertid leiekontrakt med en grunneier i 1951, og ved hjelp av dugnad, tippemidler og tilskudd fra kommunen ble det omsider laga til en mindre grusbane. I begynnelsen av 1960-åra kunne en begynne med fast fotballtrening og arrangere de første kampene. Rekrutteringa ble tatt vare på gjennom ei egen ungdomsgruppe, Fjellvåken. Gruppa hadde sitt eget styre og drev med loddsalg, diskotek og holdt pinsemoro, i tillegg til å arrangere idrettskonkurranser og skidager. I 1977 ble Fjellvåken formelt lagt ned og midlene overført til 4-H klubben. Medlemstallet i Græsli idrettslag varierte mye, slik som i Tydal i.l. Det meldte seg 32 medlemmer første året, men antallet sank til 12 stykker i 1953. Siden svinga det sterkt. I 1967 diskuterte en sammenslåing med Tydal idrettslag, men flertallet ville fortsette med eget lag for Gresli og Hilmo. Sammenslåingstanken stimulerte trulig til fornya innsats for laget, for i 1968 føk medlemstallet opp i 75. En del idrettsinteresserte på Aune valgte å være med i Græsli i.l. framfor Tydal i.l. Det er kanskje det beste beviset på det gode og aktive miljøet i laget.

Tydal skytterlag

Skytterinteressene var stor og utbredt i Tydal, og den ble ikke mindre etter krigen. Skytterlaget kom da også raskt i gang igjen og hadde 42 medlemmer i 1946. Jon Berggård var formann, et verv han hadde i tilsammen 21 år. Han ble utnevnt til æresmedlem i 1948 for den innsatsen han gjorde for skytterlaget i Tydal. Også i skytterlaget var egen bane hovedproblemet — og mer akutt enn i de andre laga, siden skytterbane var noe medlemmene måtte ha for å kunne drive sporten. De gamle banene var svært utilfredsstillende, og skytterne begynte straks etter krigen å undersøke mulighetene for noe bedre. En tenkte seg først å lage bane ved Vælberget på Aune, men styret mente at området hadde for dårlig bakgrunn. I stedet laga medlemmene en 300 meters bane på Storfloen på sørsida av elva Nea ved Aune. Der hadde de skyteøvinger fram til 1949. Da gikk en igjen tilbake til banealternativet ved Vælberget, som

ble det endelige stedet for skytterplass. 300 meters bane ble opparbeidd i 1949—50. Et par år senere fikk en også hus da to tyskerbrakker fra Melhus ble revet og kjørt opp til skytterbanen. Medlemmene i laget murte grunnmur og satte opp huset igjen på dugnad. Dette er det nåværende skytterhuset. Overbygg over standplassen kom opp i 1956. I 1962 fikk en så innlagt strøm i skytterhuset. Arbeidet med å reise stolper og strekke linja var igjen dugnadsarbeid. For aktive skyttere kunne sporten bli relativt kostbar. Laget hadde ikke penger til å gi noe støtte til de aktive. Det fikk heller ikke offentlig tilskott til anna enn bane. Men det hendte at Tydal idrettslag ga noen kroner til premier. Det var derfor ingen som hadde råd til å ofre særlig mye på skyttersporten. Mange tydalinger hevda seg likevel godt i lokale konkurranser.

Tydal HV-lotteavdeling

Krigen kom til endre holdninga til forsvaret hos mange. Kvinner hadde bevist at deres innsats i forsvarsarbeidet var både nyttig og nødvendig, og denne erfaringa fikk også følger for etterkrigstida. Den landsomfattende organisasjonen Norske Kvinners Frivillige Verneplikt ble reorganisert allerede 8. mai 1945 og tok nå namnet Norges Lotteforbund. I Tydal ble det i 1952 stifta ei lotteavdeling under Heimevernets avdeling 12 i Sør-Trøndelag. Marit Hilmo var første leder i foreninga. Laget arbeidde for Heimevernet og Skytterlaget ved å delta på øvelser og på skytterbanen. Lottene deltok ellers i kurs og øvelser i Trondheim. Rekrutteringa svikta imidlertid snart, ikke minst fordi mange jenter flytta ut av bygda. Det ble dessuten mindre interesse for virksomheten og ei anna holdning hos de unge, som ikke hadde opplevd okkupasjonen som voksne. Lotteavdelinga opphørte dermed i 1958—59.

Tydal sanitetsforening

Ingen foreninger kunne måle seg med Sanitetsforeninga når det gjaldt medlemstall og aktivitet. Hovedoppgaven var å arbeide for sjukepleia i bygda, og denne ble tolka svært vidt. Sanitetsforeninga drev nesten alt helse- og sosialarbeid i kommunen. Først på seksti-tallet begynte kommunen gradvis å ta over det økonomiske ansvaret.

Sanitetsmøte på Høgli i Østby i slutten av 1930-åra.

Foreningsvirksomheten

Sanitetsforeninga var effektivt organisert og greide å aktivisere nesten hver heim i bygda for arbeidet sitt. Bygda ble delt i kretser som fikk hver sin underavdeling, og det gjorde det lettere for medlemmene å komme sammen til arbeidsmøter. Kretsene var Hilmo og Gresli, Aune, Lian, Ås, Østby, Kirkvoll, Løvøya og Stugudal. Ås og Østby ble delt i 1946, og noe senere delte en også Stugudal for at avstandene ikke skulle bli så store. I alt ble det ni kretslag. I tillegg stifta maskinistfruene ved Nea-anlegget et eget arbeidslag. Arbeidet for å skaffe penger til saniteten foregikk på arbeidsmøter i kretsene. I vinterhalvåret kunne det bli 70–80 sammenkomster til sammen i alle kretsene. Kvinnene hadde «kalardona», spant tråd av den heimeproduserte ulla, strikka, sydde og laga til en mengde fine gjenstander. Om høsten ble de utlodda på den årlige store basaren som ga penger til mange tiltak. Det var ikke rent lite som kom inn på arbeidsmøta heller. Utlodning var like faste innslag som kaffen når kvinnene kom sammen med medbrakt rokk, strikkesøy og sysaker. Alt i alt brukte kvinnene i bygda adskillige timer og dager gjennom året på å skaffe penger til sanitetsarbeidet. Foreninga tenkte forøvrig ikke bare på seg sjøl og sine lokale oppgaver. I 1947 gikk den sammen med ungdomslaga og samla inn penger til ei sjukeavdeling i Trondheim for reumatikere. Årsmøtet i 1948 hadde utlodning til inntekt for raumatismearbeidet. I 1947 var en også opptatt av Europahjelpa. Det gikk rundt lister i hver krets for dette formålet. Inntekter av utlodningene på arbeidsmøta ble gitt til Norske Kvinners Sanitets arbeid for barn. Det har ellers vært holdt særskilte pengeinnsamlinger på reumatismedagen, kreftdagen og ved andre anledninger. I 1962 ble det samla inn penger til dem som var ramma av rasulykka i Skjeldstadmarka.

Småsaniteten

Noen tykte det var uforsvarlig at de små skulle delta på basarene, som kunne vare til midnatt før trekningene var ferdige. Men samtidig var det riktig at barna var med, slik at sanitetsfrøet kunne slå rot tidligst mulig. Løsninga ble ei egen barneforening, Småsaniteten. Kaspara Østby leda det første styret. Senere var det Johanna Kløften, Emma Stugudal, Ingeborg Rotvold og Ingrid Aashaug som tok seg av Småsaniteten i mesteparten av 1950- og 60-åra. Småsaniteten rekrutterte barn fra midtbygda. I 1966 ble det også danna barnelag i Stugudal. I Gresli hadde barna nok med å være med i arbeidsstua som Husmorlaget fikk i stand. Barna drev forskjellig håndarbeid slik som de voksne, og møta ble holdt heime hos styremedlemmene. Det var ikke lite strev med å aktivisere opp til 20-30 barn i alderen 6 til 15 år. Men lederne sa alltid at det var trivelig med barna. Og lønn for strevet kom når tingene kunne loddes ut på basarer og pengene strømmen inn. I årenes løp bidro Småsaniteten med mange tusen kroner til forskjellige tiltak og til utstyr på Helsehuset. Som belønning og inspirasjon for barna til å være med, tok lederne dem med på en lengre biltur til steder i Trøndelag eller Sverige hver sommer.

Yngres sanitet

I 1956 ble det også stifta ei Yngres sanitetsforening i Ås. Senere kom ei yngres forening i Hilmo og Gresli krets. Oppgaven for disse avdelingene ble særlig å utstyre fødeavdelinga på Helsehuset. Yngresforeninga skaffa også dåpskjoler med luer til utlån. Fra 1967 ovetok Yngres sanitet drifta av helsestasjonen for mor

og barn. Ellers arrangerte foreninga julemøter med utlodning av diverse juleutstyr. Et stort dessertbord hørte til på disse julemøtene. Hovedlaget overtok senere tradisjonen med julemøte og dessertbord da yngresforeninga ble lagt ned.

Medlemstall og økonomi

De mange og store sakene Sanitetsforeninga arbeidde for, særlig bygginga av Helseheimen, engasjerte hele bygda. Medlemstallet økte derfor jevnt og trutt til praktisk talt alle husstander var med. I 1950-åra steg det til over fem hundre. Rekordtallet er fra 1960 med 587 medlemmer — det tilsvarte 86 prosent av hele befolkninga over 20 år. Kontingenten var to kroner pr. medlem fra 1958. Med et høgt medlemstall, ga den dermed litt inntekter. De største inntektene kom gjennom basarene. Alt under okkupasjonen ga den årlige høstbasaren over fire tusen kroner i kassa. I de første etterkrigsåra satt pengene mindre løst, men foreninga fikk etter hvert nytte godt av økt virksomhet som ga flere penger i omløp. Basarinntektene steg mot nye høgder. I 1956 f.eks. ga høstbasaren vel fem tusen netto. I 1960-åra ga julemøta, basarene og andre utlodninger ofte over 10.000 kroner til sanitetsarbeidet. Noe av inntektene kom fra salg av maiblomster, julemerker, lodder o.a. Fra Ehrhristian Lysholms legat fikk foreninga 400 kroner årlig. For Ane Lisbet og Henning Nedals legat på fem tusen kroner er det bestemt at rentene skal tillegges kapitalen til summen er blitt ti tusen kroner. Deretter skal rentene gå til beste for sjuke og gamle i bygda. Kari og Lauritz Løvøens legat er på kr. 20.000. Rentene av dette går også til gamle og sjuke. Jon Næsvold ga i sin tid en skogteig på omkring 100 mål av «Trongfossskogen» til Sanitetsforeninga. I 1952 hadde den ti tusen kroner i inntekter av tømmer salg. Næsvold testamenterte dessuten penger til sanitetsarbeidet. Ved testamente, gaver eller bidrag har foreninga ellers fått støtte fra Berit Kirkvold, Ole Iver Aasgård, Selbu sparebank, Tydal forbruksforening, Tydal samvirkelag og Tydal trygdekasse. Tydal kommune betalte rentene av foreningas pantelån fra 1957 med kr. 2.250 årlig, og komunen har gitt bidrag til søsterlønn.

Arbeidsoppgavene

Det var sjukepleien som var Sanitetsforeningas første og primære oppgave, og dette arbeidet fortsatte etter krigen. Foreninga hadde fullt Utdanna sjukepleierske til og med 1959. Foreninga kjøpte inn sjukehuskur- ver som ble plassert forskjellige steder i bygda, og sørge for sjukekurv med stol til Korsvolds drosje. I lengre tid var det Sanitetsforeninga og drosja som sørge for sjuketransport. Sanitetsforeninga hadde fått i gang skolebarnundersøkelse og skoletannpleie i 1930-åra. Begge deler ble overtatt av kommunen, skoletannpleien i 1953 og helseundersøkelsen av barna i 1960. Dette ble det typiske mønsteret i helsearbeidet i etterkrigstida. Sanitetsforeninga satte i gang helsetiltak og drev helsearbeidet i kommunen, det offentlige ga så etter hvert økonomisk støtte og overtok til slutt virksomheten.

Helsehus

Den store saka for foreninga etter krigen var å realisere tanken om et sanitetens hus eller helsehus. Vi har sett foran hvordan Sanitetsforeninga greide å finansiere det prosjektet. Da det første bygget ble innviet i 1954, sa lederen Amanda Hilmo at dette måtte være den største dag i Tydal Sanitetsforenings historie, «dagen som vi har drømt om og sett frem til, men som vi nesten ikke våget å tro kunne bli til virkelighet».

Kommunen sørger for finansiering av tilbygget i 1962 og overtok nå mer det økonomiske ansvaret for Helsehuset. Men sjølve drifta var fortsatt overlatt til Sanitetsforeninga. Det var også den som møblerte betjeningsromma og fellesstua, og Yngres sanitet utstyrte og tok seg av fødeavdelinga. Helsehuset ble naturligvis foreningas stolthet og bevis på hva kvinner kan greie gjennom arbeid i fellesskap. Takka være stor frivillig innsats har de sjuke og gamle blitt stelt godt med i Tydal. Både Sanitetsforeninga og andre lag har f.eks. vært flinke til å huske på dem med gaver og pakker til jul. Hvert år har Sanitetsforeninga arrangert en fest for alle pensjonister og servert dem middag og kaffe. Bygdas sang- og musikk-krefter har sørger for underholdning, og prestene eller kapellanene har deltatt flittig på tilstelningene for eldre.

Kontrollstasjon for mor og barn

På årsmøtet i 1947 vedtok Sanitetsforeninga å gå i gang med kontrollstasjon for mor og barn. I førstninga fikk en nytte kommunestyrets møtesal på Bønstrøa som kontor. Det var ikke helt velegna, men interessa blant mødrene var stor. Kontrollstasjonen ble leda av jordmor Alma Unsgård, og dr. Asmundsson og distriktslege Grennes hadde legekontrollen. Et par år hadde kontrollstasjonen også gleden av å ha en spesialist i barnesjukdommer, dr. Sawosniek, som lege. Som nevnt ovafor ble helsearbeidet for mor og barn overtatt av Yngres sanitet fra 1967.

Badstudrift

Ungdomslaget Fjellbloma hadde bygd og drevet badstue i Ås. Jon Næ-svold hadde en stor andel i huset, men forærte denne til Sanitetsforeninga i 1930-åra. Foreninga restaurerte badet og drev dette til helsehuset sto ferdig i 1954. Badet ble da flytta over til nybygget. Den overtok i 1949 også badet på Aune og drev dette. Samtidig ga den tilskott til badstuene i Hilmo og Gresli.

De gamle badstuene ble nedlagt etter at Idrettshuset ble ferdig i 1969. Dessuten fikk stadig flere innlagt bad heime, og det var liten interesse for å koste på vedlikehold av de gamle badstuene som dermed forfalt. Badet på Aune var f.eks. bare åpent for dusjing i sommermånedene i slutten av 1960-tallet. Men i Idrettshuset ble det både svømmebasseng og badstue, og kommunen overtok nå drifta av folkebadet.

Husmorferie

Fra og med 1954 kunne Sanitetsforeninga gi økonomisk hjelp til husmødre som trengte ferie. Det har blitt utdelt midler til to husmorferier hvert år, og takka være disse pengene kunne stadig flere ta iallfall ei ukes full ferie. Sanitetsforeninga har fått statstøtte til dette, og andre foreninger i bygda har også samla inn penger til husmorferie.

Heimehjelp

Fra begynnelsen av 1950-tallet ga kommunen støtte til ei husmorvi-karordning. I 1967 ble denne utvida til ei generell heimehjelpsordning, og det var da i alt tilsatt fem heimehjelpere. Etter avtale med kommunen tok Sanitetsforeninga på seg å administrere og lønne heimehjelperne mot at den fikk dekt 75 prosent av utgiftene. De tilsatte ble lønna etter kommunale tariffer, som var kr. 6,12 for timen i 1967. De som fikk hjelp, betalte lenge en egenandel på ei krone timen.

Fotpleie

I 1957 satte foreninga i gang fotpleie. Den betalte halve utgiftene til behandling og dekte skyssutgiftene for fotpleieren.

«Samhold, offervilje og kjærlighet»

Sanitetsarbeidet har vært omfatta med særlig stor interesse i Tydal. Bygginga av helsehuset var et stort løft som hele bygda og mange utflytta tydalinger samla seg om. Foreninga hadde et klart og edelt formål å arbeide for, og mange konkrete arbeidsoppgaver for ledere og vanlige medlemmer. Ei slik foreninga måtte bli sterk og livskraftig.

For enkelte ble sanitetsarbeidet nesten ei livsoppgave. Foreninga har hatt aktive medlemmer og ledere som har ofra overskott av tid og krefter gjennom årtier. Vi kan nevne at Jon Næsvold sa fra seg kassererstillinga i 1955 etter 45 års virke. I 1963 slutta Amanda Hilmo som leder etter 32 års innsats i dette vervet. Ho ble hedra med Kongens fortjenestemedalje i sølv. Ragnhild Aas gikk av som leder for festkomitéen etter 20 års virke. Marie Nygård gikk samtidig ut av styret etter å ha siddet der i 32 år, mesteparten av tida som nestleder.

Det er ikke sikkert personene sjøl kan forklare hvorfor de har gjort dette. Men Amanda Hilmo skrev i 1947 at «det er rart med sanitet-arbeidet. Man blir som en stor søsterring forenet i et stort og felles ønske om å hjelpe». Vi finner derfor trulig hovedmotivet bak innsatsen i sani-tetsidéen slik som årsberetninga for Sanitetsforeninga definerte den i 1958: «Det er samhold, offervilje og kjærlighet til arbeidet som har vært drivkraften».

Styret i Sanitetsforeninga i 1960 samla på Helseheimen. Fra venstre Amanda Hilmo (leder i 32 år), Kari Berggård, Petra Rønning, Jenny Hilmo, Marie Nygård, Magda Gullbrekken, Olga Aas, Ingeborg Flaten, Berit Aas og Amanda Aas gård.

Tydal husmorlag

Husmorlaget hadde blitt stifta i slutten av 1930-åra og var kommet godt i gang før den tyske okkupasjonen. Men som de fleste andre foreninger la det ned arbeidet under krigen. Fra høsten 1945 begynte laget igjen å innkalle til møter, og medlemmene ble enige om å ta opp igjen kursvirksomheten

som hadde vært den sentrale aktiviteten i starten.

Virksomhet

Den første virksomheten som kom i gang, var et grønsakkurs i 1946. Senere ble det vevkurs og diverse sykurs. Medlemmene i Gresli organiserte ei arbeidsstue for barn. Laget hadde også omtanke for den mannlige ungdommen og fikk i gang snekkerkurs i flere av grendene. Et ønske for mange var å få til ei drakt for dalføret. På ei utstilling av gamle tekstiler i 1954, sammen med Selbu bondekvinnelag, ble det også vist fram ei Tydalsdrakt. Senere ble det mye snakk om bunadskurs, og laget meldte seg inn i Fylkets husflidslag. Et vellykka og populært tiltak var at laget, liksom Sanitetsforeninga, kunne sende medlemmer på husmorferie. Det var økonomi til to stykker fra 1953, senere fire for året. Mange husmorlag drev med studiearbeid, men det ble det heller lite av i Tydal. Møteboka forteller bare om to studieringer som var i gang i 1960. Noe opplysningsvirksomhet ble det likevel på de vanlige møtene. Opplesing fra Husmorbladet eller andre skrifter var vanlige innslag. Magda Gullbrekken begynte med ei håndskrevet avis som ho kalte Skravla like etter krigen, men verken denne eller senere forslag om egen lagsavis ble fulgt opp. Husmorlaget tok ellers opp andre saker etter forslag fra medlemmene. I slutten av 1950-åra var det spørsmål om demonstrasjon av skolefrokost og kostholdskampanje for å fremme tannpleien. Husmorlaget gikk sammen med Sanitetsforeninga og Arbeiderkvinnelaget om å dele ut en gavepremie til de skolebarna som kunne vise fram de beste tennene. I 1958 kjøpte laget inn noen selskapsbord og eltemaskin med kjøttkvern til felles bruk. Elisabet Lyng inviterte medlemmene opp til Hyttmosetra for å snakke om si hjertesak; bevaring av de gamle seterhusa med gjenstander og inventar på sine rette plasser. Andre ville at laget skulle arbeide for å få ei begravellesvogn til Tydal. Alle idéer ble ikke realisert, men ei sak var det imidlertid lett å enes om; det var å gi de gamle på Helsehuset ei gave til jul.

Det sosiale behov

Det var nok saker å arbeide for, men kanskje behovet for å komme sammen til arbeid, hygge og fest var vel så viktig. I begynnelsen var det felles arbeidsmøter for hele bygda, enten i ungdomslokala eller heime hos noen som hadde god plass. Ei av drivkreftene i laget var Helga Aunemo, og det var ofte møte heime hos henne. Ho ble utnevnt til lagets første æresmedlem på 25-årsfesten i 1961. En episode fra 1947 forteller at husmødrene gjorde mye for å kunne møtes fra flere grender. De hadde tillyst møte på Spongton om høsten, og medlemmene fra Gresli hadde pynta lillesalen i høstens farger. Men så viste det seg at ingen fra Ås kunne komme fordi rutebilen hadde slått feil, forteller møteboka: «Gudrun Gullikstad satte himmel og jord i bevegelse for å få fatt i en bil til fruerne deroppefra. Da dette mislyktes, fikk vi traktoren med tilhenger fra Græsli til å hente dem. Og fruerne kom da omsider litt frosne, men smilende frem. De fikk seg litt varm kaffe og møtet kunne begynne...» Det var altså et problem dette med kommunikasjonene i ei langstrakt bygd. Fra 1950 gikk en derfor over til å holde arbeidsmøter i hver krets, som regel ett i måneden. Men minst en gang i året hadde laget stormøte, for «alle synes det er hyggelig å komme sammen fra alle kretsene en gang i blant». Dessuten hadde laget basarer og fester, f.eks. ved avslutninga av et kurs. På slike tilstelninger kom også menn, for det var noen ganger dans og anna underholdning. Bygdas spellemenn var lette å be for å spille gratis på husmorlagsfestene, og det var også vanlig at laget valgte noen mannlige hjelpere.

Deltakere på matkurs i Spongton like etter krigen.

Sittende fra venstre: Ragnhild Hilmo, Emma Græsli, Elisabeth Moe (kursleder), Kristine Uglem, Ragnhild Græsli. Bak: Ingeborg Hilmo, Ingborg Aas, Berit Lusie Flaten, Antonie Aas, Karen Græsli, Emilie Græsli, Marianne Hilmo og Alette Aunetrø.

Inntekter

Penger til drifta sørga basarene og festene for. På arbeidsmøter laga en utlodningsgjenstander, og det var også utlodning på alle fester og møter. Et kurs kunne også gi verdifulle basargjenstander. Husmødrene syntes det var storarta med 700 kroner i inntekt etter en fest med utlodning i Stugudal i 1949, eller nesten ett tusen kroner på fest i Spongton i 1956. Senere ble det vanligvis enda større nettogevinster, som gjorde at flere husmødre kunne påkostes et ferieopphold. Tydal husmorlag sto tilslutta Norges Husmorforbund gjennom Sør- Trøndelag fylkeskrets. Noe av kontingenten gikk derfor til kretsen. Det ga medlemmene noe videre kontakter, og Ingeborg Lysholm var ei tid nestleder i en av kretsene som fylkeslaget var var delt i. Husmorforbundet hadde bl.a. tilbud om felles ulykkesforsikring for husmødre, noe som flere medlemmer i Tydal benytta seg av.

Nedlegging

Aktiviteten i lokalkretsene i Tydal var noe forskjellig. Enkelte år var det få eller ingen arbeidsmøter i somme kretser. Når det var større felles sammenkomster, var gjerne oppmøtet fra Gresli størst. Men medlemstallet var høgt. På det meste omkring 1960 hadde laget omkring ett hundre medlemmer. Det var respektabelt i ei lita bygd, når vi vet at i 1958 var det gjennomsnittlig 37 medlemmer pr. husmorlag i fylket. Men fra midten av 1960-åra begynte det gå tyngre. Interessen og gløden dabba av, og færre kom på møta. I 1967 var det for lite oppmøte på årsmøtet til å holde valg, og laget gikk i stå. Mange var engasjert i andre foreninger og aktiviteter, og det kom TV som holdt folk heime. Kanskje det er noe av forklaringa. Eller det var sjølve husmorrolla som forandra seg. Det var ikke nødvendigvis behovet for å komme sammen som minka, men identifikasjonen til det å være husmor. Det ble også færre saker eller oppgaver som knytta husmødre sammen og som føltas viktige å gjøre en innsats for. For hvordan skal vi forklare at bingoarrangementer samla større skarer enn det husmorlaget hadde greid? Det ble ei anna tid, sukker de gamle. «Alt vart alest...»

Misjonskvinneforening

I de foreningene vi har omtalt hittil, har aktiviteten vært stor og medlemstallet høgt. Men på det religiøse området har foreningsvirksomheten alltid vært minimal. For å få igang kristelige foreninger trengs trulig misjonering. Det virker som om predikanter har latt Tydal være en utkant. Men det har ofte kommet fram omsorg for kristendomsundervisninga i skolen, og folk flest har vist respekt og interesse for kirka og menighetens arbeid. Men den religiøse møte- og organisasjonsaktivitet som særlig preger mange vestlandsmiljøer, finner vi ikke. Tydal ligger langt fra Vestlandet og ligner mer på Østlandet i kulturell forstand. Det ble holdt et møte på Breidablikk 18. juni 1944 som trulig ga støtet til å danne ei misjonforening i Tydal. Stiftelsesmøtet skjedde hos Kari Åsdahl senere på høsten under et besøk av misjonær Helga Wåbenø. Ti stykker var til stede i den vesle stua. De kalte seg Tydal misjonskvinneforening, men den ble ei ren forening for midtbygda. Det ble derfor heller ikke flere senere enn at de kunne holde møtene heime hos hverandre. I de første par årene hadde misjonsforeninga 7–8 møter for året. Lærer Sandnes holdt hyppig andakt på møtene. Men da han reiste i slutten av 1947, ble det en periode med færre sammenkomster. Foreninga måtte greie seg med egne krefter. «Underholdning var nu den Ragnhild (Lien) læste op ...», noterte Kari Åsdahl i møteboka. Størst møtevirksomhet ble det imidlertid i 1961, og grunnen var at Helga Wåbenø kom tilbake og viste lysbilder fra Formosa, der ho virka som misjonær. Som navnet sier, var det misjonen foreninga virka for. I 1963 ga den også tilskott til musikk-korpsets fane. Praktisk talt alt som kom inn av penger kunne gis bort, for misjonsforeninga hadde nesten ikke utgifter. Bare en gang leide foreninga lokale (Breidablikk) til et større møte med servering og soknepresten som taler. Det var utlodning på hvert møte, og noen kroner kunne det også bli gjennom salg av julehefter. Kontingenten var ei krone.

Tydal blandakor i Tydal kirke i anledning 250-års jubileet i 1946. Dirigent er Alf Sandnes.

Kirke og menighet

Okkupasjonstida hadde ført til ei fornya interesse for kirka. Kirkas menn hadde stått sterkt mot nazifisering av barn og ungdom, og mange prester var aktive i motstandsarbeidet. Etter krigen sto derfor kirka sterkt i bevisstheten hos folk.

Kapell i Stugudal

Sommeren 1946 var det stort kirkejubileum i Tydal med besøk av bl.a. biskop Fjellbu. Anledninga var 250-års jubileet for Tydal kirke på Aune. Biskopen innkalte også til gudstjenestlig møte i Stugudal skole, og der ble planen lagt for å reise et kapell i Stugudal. Tanken var neppe helt ny, men nå kom det fart i saken. Ei innsamling like etter ga de første pengene til kirkebygget. Kvinneforeninger samla inn penger på arbeidsmøter, et par basarer ga flere tusen kroner i overskott, og penger kom inn på kronerulling, listeinnsamlinger og ofringer i kirka og på kapelltomta. En rekke privatpersoner og foreninger ga bidrag i tillegg. Det største kom fra den utflytta stugudalingen Henning O. Rotvold som ga 25.000 kroner. Jon H. Rotvoll ga tomt til kapell og gravplass. Den første kapellkomitéen ble danna allerede sommeren 1946. Et par år senere kunne arkitekt John Tverdal legge fram tegninger av et kirkebygg med 170 sitteplasser, og som var kostnadsberekna til 48.000 kroner for råbygget alene. Menighetsrådet sendte inn søknad om byggetillatelse i 1949. Men finansieringa var ennå ikke i orden, og Kirkedepartementet krevde kommunale garantier for manglende midler og for drift av kapellet. Menighetsrådet kom da til at bygget og kostnadene måtte reduseres noe og ba arkitekten utarbeide nye tegninger. De ble lagt fram i 1953, og kirkeskipet var nå redusert til 72 sitteplasser. Med tillegg av en forhall som kunne fraskilles ved foldedører, kunne det bli 106 plasser i alt. De nye tegningene ble vedtatt og ny søknad ble sendt til Kirkedepartementet.

Kostnadsoverslaget lød nå på 40.000 kroner, og menigheten hadde allerede skaffa denne summen gjennom innsamlinger og gaver. Godkjenninga for å føre opp kapellet i Stugudal ble dermed gitt ved kongelig resolusjon 9. april 1954. Nå kunne også byggekomité velges. Den fikk lærer Alfred Unsgård til formann. Kirkebygget ble så oppført av laftet tømmer og kledd med panel utvendig. Materialene ble tatt fra Kirkeskogen, og bygdefolk gjorde mye gratis arbeid med grunnmuren. Men kalkylen holdt likevel ikke, fordi prisene steg. Det ble fullført takket være et tilskott på 10.000 kroner fra Den norske kirkes landsfond. Kirka ble ferdig i 1957 og vigsla 28. juli samme år. Biskop Fjellbu sto for seremonien, godt assistert av seks prester i fullt ornat. Det var en stor dag for grenda, med omkring ett tusen mennesker til stede. Bare to hundre fikk plass inne, og flertallet måtte nøye seg med å følge vigslingshøgtida gjennom en høgtaler.

Biskop Fjellbu gjorde også en annen innsats for bygget som mange minnes. Det ble arrangert fotballkamp i Stugudal en søndag til inntekt for kirka, og kommunestyret ble utfordra til å være med. Biskopen var i Stugudal denne søndagen, og det var visst Martine Unsgård som hadde fått han med på tiltaket. Men alle var muligens ikke informert og hadde betenkeligheter med å delta siden biskopen skulle være der, hevder Håkon Græsli. Men vi fikk da med oss noen og for lell, forteller han. Betenkelighetene forsvant fort, for biskopen sjøl stilte som målvakt. Om det ikke ble noen stor kamp av gubbene, ble det god underholdning. Mange folk kom og såg på, og penger kom inn til kirkebygget.

Stugudal kapell, vigsla 1957.

Investeringer og restaurering av kirka

Med elektrisk lys i bygda kunne også kirka få elektrisk oppvarming. Det ble installert i 1958. Noen år senere ble det spandert flombelysning både av kirka og kapellet. Stugudal kapell måtte også ha orgel. Det ble en rimelig affære, idet Selbu kommune ga som gave orgelet i Flora kapell. De største kostnadene hadde menigheten i 1969 da Tydal kirke gjennomgikk ei større restaurering. Kirka fikk nye bjelker i gulvet, utvendig isolering og skifer på taket. Hele kirka ble dessuten heva en halv meter og satt på grunnmur. Det året ble alle kirkelige handlinger i Tydal lagt til Stugudal kapell.

Menighetsarbeid

Siden menigheten sjøl eier kirka, har folk hatt et nært forhold til den. Enkeltpersoner og foreninger har bidratt med gaver og dugnadsarbeid på hus og kirkegårder. Et minnefond ble oppretta i 1957 med formål å «forskjønne bygdens kirkegårder.» Etter krigen har kirka stått under tilsyn av et eget menighetsråd. Rådet velges av de stemmeberettigta kirkemedlemmer i kommunen ved særskilte valg hver fjerde år. Det driver også menighetsarbeidet, og begynte i 1950-åra en ny tradisjon med å holde en årlig menighetsfest i grendene etter tur. Etter ønske fra menighetsrådet fikk bygda også flere gudstjenester. I Stugudal kapell ble antallet økt etter hvert fra fire til tolv, slik at begge kirkene fikk månedlige gudstjenester. Det ble særlig godt mottatt at Tydal fikk lagt ei gudstjeneste til jula. Etter gammel tradisjon var det bare postillelesing av klokkeren på første juledag, og presten kom først i nyttårshelga. Med utvida antall tjenester i Tydal ønska menigheten at residerende kapellan skulle bosette seg i Tydal. Menighetsrådet mente at det ville bety mye for kristenlivet. At det var mindre aktivt kristenliv i Tydal enn i Selbu, trudde en skyldtes nettopp fraværet av prest. Men departementet gikk ikke inn for flytting av bosted verken for kapellan eller prest. Ei anna sak menighetsrådet og folk flest har interessert seg for er konfirmasjonsordninga. I 1960-åra måtte forberedelsen legges om og tilpasses den økte skoletida. Den gamle ordninga var et tre ukers kurs etter skolens slutt. De som bodde lengst unna, ble innlosjert. Etter innføring av ni-årig skole ble mesteparten av forberedelsen lagt inn i skolens timeplan. Den samla lesetida gikk da ned fra 54 til 45 timer. Konfirmasjonsdagen siste søndag i juni ble beholdt som før. I tillegg har det vært vanlig å arrangere en konfirmantfest om høsten. Nytt er også innføringa av konfirmantkapper. Tydal

husmorlag foreslo dette for menighetsrådet i 1950-åra, men det ble først vedtatt i 1967. Menighetsrådet sto også for arrangementet «å synge jula inn», som var en ny skikk i 1960-åra. En begynte da å ha juletre ved Ås skole, og samtidig med sang og tenning av lys, samla menighetsrådet inn penger til forskjellige hjelpeaksjoner og formål. Et anna tiltak fra 1960-åra som ble årlig tradisjon, var ei tilstelning for 50-års konfirmanter i forbindelse med ei gudstjenste om høsten.

Prester og kapellaner

I denne perioden utgjorde Selbu og Tydal fortsatt ett prestegjeld som ble betjent av en sokneprest og en kapellan. Etter at Aksel Fikkan flytta til Stadsbygd i 1947, ble Sigurd Vaagnes fra Ålesund ny sokneprest. Han døde imidlertid etter bare et par måneder i embetet. Ø. Daae Riisnes fra Bergen ble utnevnt til ny sokneprest i 1949. I 1959 fikk han Åsnes soknekall i Solør og fortsatte sitt virke der. Ny sokneprest ble Reidar Kyllø, som var født i Hegra. Han var fra før kapellan i Selbu og Tydal. Kyllø tjenestegjorde til han gikk av for aldersgrensa i 1971. Kapellaner etter krigen har vært Jostein Hatlebrekke 1936—1948, Asbjørn Hernes 1948—52, Reidar Kyllø 1952—59, Baltzer Bonsaksen 1960—64 og Olav Nieolaisen 1965—71. Klokkearbeidet var lagt til en av lærerstillingene. Jon Gullbrekken fra Hilmo overtok etter sine forgjengere i 1950 og har siden hatt dette vervet.

Barnearbeid

Flere av foreningene tok opp arbeidet for barn. Vi har sett at idrettslaga tok opp barn som medlemmer og arrangerte konkurranser og aktiviteter for å rekruttere barn til idretten. Græsli i.l. hadde som nevnt egen barnegruppe. Fjellvåken. Sanitetsforeninga starta Småsaniteten i Ås og Stugudal, og Husmorlaget begynte med en tilsvarende arbeidsstue for barn i Gresli.

Søndagsskole

Noen barn ble av og til tatt med på møter i voksenforeningene, f.eks. i misjonskvinneforeninga. I 1957 begynte imidlertid Peder Tronsaune med søndagsskole og har siden drevet denne sammen med sin kone Amanda og andre hjelpere. I førstninga hadde søndagsskolen møter i Bønstrøa. Da nyskolen ble bygd, flytta en dit. Søndagsskolen ble dermed avgrensa til midtbygda, men greide heller ikke der å samle alle barna. Frammøtet kunne være opptil 20 enkelte ganger, men det minka gradvis med åra. Til å begynne med fortsatte mange i søndagsskolen helt til konfirmasjonsalderen, senere ble den mer og mer en aktivitet for mindre barn. Jentene var stort sett flinkest til å møte opp. Foruten det vanlige innholdet med andakt, opplesing, sang osv., prøvde lederne å gjøre det mest mulig hyggelig for barna. Servering med kaker, sjokolade eller brus hørte med noen ganger, og som regel en tur om sommeren. I 1980-åra overtok søndagsskolen arrangementet av juletreffest for barn. Inntil da hadde dette vært lærernes ansvar.

Barnefryd

Avholdsforeninga hadde hatt minkende oppslutning før krigen, og interessen for arbeidet kom ikke tilbake etterpå heller. Foreningsvirksomheten gikk i stå i slutten av 1940-åra. Bare huset Breidablikk sto igjen og

vitna om at avholdsbevegelsen hadde hatt ei sterk stilling i bygda. Også laget barneforening for midtbygda, Håpet, gikk inn. Derimot fortsatte aktiviteten i Gresli og Hilmo som før. Barnefryd kom til å samle de fleste barna i grendene. På det meste (1968) hadde laget 36 barn som medlemmer. Barnelaget hadde til å begynne med vært et ansvar for lærerne. Men lærernes forpliktelser til å ta seg av alle slags arrangementer og lede foreninger minka jo etter hvert. Folk i grenda måtte overta Barnefryd, og det greide de tydeligvis godt. Styret for foreninga besto av tre voksne. Voksne kunne være medlemmer, og noen møtte opp på møter og fester. Men fortsatt var det hevd for at barnearbeid var noe bare kvinner stilte med. Alle lederne i Barnefryd etter krigen var kvinner og mødre fra Gresli. I de nye lovene fra 1948 het det at lagets formål var å vinne barna for avholdsaken. Det var forbud både mot rusdrikk og tobakk. At laget fikk såpass helhjerta oppslutning fra ungene sjøl, skyldtes imidlertid ikke det edle formålet, men at laget drev med varierte, morsomme og spennende aktiviteter. De veksla mellom møter og turer. Skiturer var vanlige hvert år. Etter hvert ble det mer av skikonkurranser med deltaking av barn under skolepliktig alder og oppover. Som oftest dro laget på sommertur med buss til steder i Trøndelag eller Sverige. En stortur til Mjøsatraktene i 1962 fikk tilskott fra kommunen. Møter og fester ble holdt i skolestua eller på Spongton. Et høgdepunkt var juletreffestene, og de var fast tradisjon. Der deltok sjølsagt også mange voksne, og barna underholdt med bl.a. framføring av skuespill. Nytt fra 1962 var Lueiafesten, som ble årviss. En gang var laget oppi Ås og framførte Lueiatablået. Karnevalsarrangementer kom også med som et nytt, importert innslag i barnekulturen. En av lederne, Borghild Græsli, satte i gang hobbykurs. Tinga som barna laga, ble lodda ut, og utlodningene finansierte mye av turene. Hvert medlem betalte ei krone i innmeldingspenger, men årspenger var det ikke før i 1971. Da var laget på nedtur. Barna hadde fått flere aktiviteter å være med på, og interessen for Barnefryd minka. Virksomheten krevde også mye innsats fra foreldre og ledere. Årsmøtet i 1972 vedtok derfor å legge ned laget. Kassapengene ble overført til Yngres sanitet sitt grendelag for Hilmo og Gresli.

Det eksisterte også et barnelag på Aune fra 1949 til 1951. Ledere var Magda Aune, Inga Græsli og Anna Kaspara Aune. Laget holdt møter i skolestua på Aune.

Politiske foreninger og lag

Av de politiske partia var det bare Arbeiderpartiet som hadde noe lag i Tydal etter andre verdenskrig. Det ble gjort et forsøk på å stifte lokallag fra Bondepartiets side, men oppslutninga var for liten. Venstre hadde like etter krigen en større velgerskare enn Bondepartiet og var tidlig ute med å danne et lokallag. Det nye partiet SF fikk også ei lokalavdeling i 1960-åra. Men lenge var Arbeiderpartiet enerådende av de politiske foreningene. Det hadde erobra flertallet i kommunestyret i mellomkrigstida, og denne maktposisjonen var ikke trua de første tiåra etter krigen.

Arbeiderlag

Arbeiderpartiet var organisert i grendelag. Det var ett lag i Stugudal, ett for Gresli og Hilmo og ett for Aune, Ås og Østby. Det siste kalte seg for Midtbygda arbeiderlag. Dessuten ble kvinnelaget tatt opp igjen. Foreningsaktiviteten i arbeiderlaga var imidlertid laber. Det var noen få møter i året, en og annen fest, og så naturligvis feiring av 1. mai. Arrangementet av dagen gikk dels på omgang mellom grendelaga. Det var

helst de nære og lokale sakene som hadde størst interesse for medlemmene i Arbeiderlaget. Da partisekretær A. Wormdal talte om utenrikspolitikken og Norges tilslutning til NATO i 1949, ble det ingen diskusjon. Det var mer engasjement da Iver D. Unsgård kritiserte regjeringas vegbevilgninger på et anna møte samme året. Så var da også utbygging av vegene et gjennomgangstema i kommunevalgprogrammet. Det var vegutbygging og sysselsettings-situasjonen i bygda som interesserte mest. De viktige sakene ble ellers diskutert i kommunestyregruppa, og det var sjelden noe større uenighet, verken innad i partiet eller mellom Arbeiderpartiet og de borgerlige representantene i kommunestyret. Dette kan forklare hvorfor foreningsaktiviteten var liten. Arbeiderpartiet hadde dessuten et solid fleretall i bygda og slapp å anstrenge seg for å holde på velgerne. Men noen ønska mer foreningsliv, og i 1959 diskuterte laget hvordan en skulle få «mere liv og aktivitet over partiet og avdelingens arbeid».

Tydal arbeiderkvinnelag

Aktiviteten og arbeidsformene i Arbeiderlaget står likevel i kontrast til foreningslivet i kvinnelaget. Kvinnene kom til å arbeide med et bredt felt av saker, de kom oftere sammen til møter, og foreninga fungerte bedre som et sosialt fellesskap. Ragnar Henmo slo da også fast i lagets 50- årsskrift i 1967 at «I kommunepartiets avdelinger er det kvinnelaget som har arbeidet flittigst og best hva angår møtevirksomheten gjennom alle år.» Både Arbeiderlaget og Arbeiderkvinnelaget var politiske, så forskjellen kan ikke skyldes ulike formål. Den må ha noe å gjøre med at menn og kvinner arbeider, tenker og fungerer ulikt i foreninger. Kvinnene i Tydal var særdeles flinke organisasjonsmennesker, og de hadde evne til å skape hygge, trivsel og samhold. I tillegg var de effektive, det beviste de ikke minst i Sanitetsforeninga. I politikken har kvinnene imidlertid holdt seg beskjedent i bakgrunnen. Eget arbeiderkvinnelag ble riktignok stifta så tidlig som i 1917, men det lå nede i mange år. Iver D. Unsgård oppfordra partiets kvinnerepresentant i kommunestyret til å danne kvinnegrupper i 1949. Spørsmålet ble tatt opp på et møte året etter, men en kom til det var så få aktuelle medlemmer at de heller burde stå tilslutta arbeiderlaga i grendene. Om kvinnene valgte å holde seg i bakgrunnen og spille tjenerrolla — eller ble skjøvet dit — skal være usagt. Arbeiderlagets kommuneprogram i 1951 tok med en siste post om «flere kvinner i de ymse styreverv i kommunen». Men det fant bare menn til å fylle kommunelista. Året etter var formannen (for det var tittelen) for fylkespartiets kvinnelag innbudt til Tydal, og på møte i Tydal arbeiderparti ble eget arbeiderkvinnelag danna. Det tegna seg straks 25 kvinner, og det vokste til 66 under jubileumsfeiringa av det første arbeiderkvinnelaget i bygda. I 1960- åra runda foreninga middagshøgda, på 1970-tallet møtte det nedgangsåra. Det ble tidlig drøfta om en også skulle dele kvinnelaget opp i kretser fordi avstandene i bygda var lange, og det var særlig «vanskelig å få med seg Stugudalen». Men kvinnene valgte å holde sammen i ett lag og vedtok i stedet å opprette ei reisekasse til å dekke utgifter for medlemmer som hadde lang veg. 20 prosent av utlodningsinntektene på møta skulle gå til reisekassa.

Sakene

I kvinnelaget var det også de nære og konkrete sakene som dominerte, og naturligvis slikt som angikk kvinner mest. Det tok opp spørsmålet om å få i stand et fryseanlegg med bokser til utleie. Den samme saka hadde Husmorlaget reist. Samvirkelaget satte i gang bygging, og fryseanlegget ble installert i 1956.

Medlemmene diskuterte mye hvordan en skulle få til en helsekontroll av husmødre, men måtte la saka bero. Mange var imidlertid også medlemmer av Sanitetsforeninga, som overtok og løste oppgaven. Ei hjelpesystue kom i gang i 1956 og oppnådde kommunale tilskott. Samme året kjøpte Arbeiderkvinnelaget inn en støvsuger til felles bruk. Disse var relativt dyre den gang, hele 364 kroner, som var nesten ei månedslønn for ei butikkdame. Det ble vedtatt at støvsugeren kunne brukes av medlemmene for to kroner dagen. (Støvsugeren ble forresten avertert til salg i 1960.) Arbeiderkvinnelaget huska på pasientene ved aldersheimen med gaver og blomster til jul. Andre trengende har også fått hjelp. Det ga penger til mange gode formål i inn- og utland, som f.eks. tannpremie til skolebarna, til det estniske nasjonalråd, Koreaforeningen og til restaureringa av Torsken kirke som hadde en kvinnelig prest. Tydal kirke fikk overrakt to brudestoler, som ble laga etter modell av en eldre stol fra 1700. Pengene kom inn ved utlodninger på møta og ved andre tilstelninger. Arbeiderkvinnene drev likeens som andre foreninger med arbeidsmøter og bar med seg rokkene sine til arbeidsdugnad i Folkets Hus. Mange utlodninger ble øremerka til Norsk Folkehjelp, som laget har hatt et nært samarbeid med. Det var altså ikke så mye de tradisjonelle fanesakene for arbeiderbevegelsen arbeiderkvinnelaget interesserte seg for, men slike som de fleste kunne enes om og som andre foreninger også arbeidde med. Folket i bygda var ikke splitta i hver sine foreninger, men mange var med i flere. Laget tok imidlertid opp én symbolsk og svært konkret fanesak, nemlig å skaffe arbeiderbevegelsen i Tydal en egen fane. Og det var Arbeiderkvinnelaget som sørger for å kjøpe inn materialer og sy ferdig fane til 1. mai 1964. Den fikk inskripsjonen:

Tydal Arbeiderlag stiftet 1916

Tydal Arbeiderkvinnelag stiftet 1917

Sosialt fellesskap

Lederen Alma Unsgård sa på det første styremøtet at en ikke måtte «ta det altfor hardt til å begynne med», men lage til hyggekvelder først og fremst. Og hygge hadde en med sang, historier og servering: «Så sang vi litt både av det vi kunne og ikke kunne, og så åt vi og drakk kaffe, og det kunne vi», skrev sekretæren i et møtereferat. Noen fikk lære seg nye sanger, for det ble innkjøpt sanghefter til bruk på medlemsmøtene. Foreninga hadde oftest møter heime hos hverandre, for det var mer hyggelig enn å møtes på Folkets Hus, som krevde mye oppvarming for å få det lunt og trivelig. Når en hadde møta i heimen, og det attåt kom få medlemmer, kunne det imidlertid bli bare «kosemøte med handarbeide og kaffe med mye god mat». Og så var det en tendens til at alle skulle overgå hverandre i matsservering. I 1969 vedtok derfor laget at det skulle være bare én gangs servering med to sorter brød til. Men det ble ikke helt fulgt opp.

Betydning

Fikk så kvinnelaget noen betydning for bygda og for bevegelsen? Dette er naturligvis vanskelig å måle, men det er rimelig å tru at organisasjonen bidro til å styrke og bevare arbeiderpartiets sterke stilling i bygda. Innflytelsen internt i partiet finner vi spor av i kommunevalgprogrammet i 1955. Dette fikk med en post om at partiet ville «arbeide for innføring av morstrygd og helsekontroll av husmødre». Dette var nettopp saker som kvinnelaget hadde tatt opp. Foreninga ga også kvinnene mer organisasjonstrening og

større sjøltillit. I starten drev en litt studiearbeid for å lære å arbeide i organisasjoner. Men rekrutteringa til politiske verv gikk sent. I 1963 var det ennå bare to kvinner av tjue kandidater på Arbeiderpartiets kommunevalgliste. Ved «kvinnevalget» i 1971 hadde de imidlertid erobra halvparten av plassene, og tre av de åtte første var kvinner. Kanskje hadde kvinnelaget en viss innflytelse på den nominasjonen?

Veteraner

I arbeiderbevegelsen har lojaliteten til organisasjonen vært sterk og inngrodd. Mange medlemmer har trofast beholdt sitt medlemskap. I 1968 fikk tre medlemmer i arbeiderkvinnelaget gullmerker. Det var Petra Størseth, Kirsti Ås og Ane Sørås. Flere skiftes om ledervervet, men vi kan nemne at Emma Græsli var kasserer i 20 år fra starten i 1952 til 1972.

Nedgang og slutt

Paradoksalt nok gikk det slik at med økende kvinneinnflytelse i politikken, så minka interessen for å være med i Arbeiderkvinnelaget. De sosiale oppgavene og omsorgen for sjuke og gamle ble overtatt av det offentlige. Det å gi hjelp ble oppfatta som veldedighet og fikk en negativ klang i bevegelsen. Økningen i velstand gjorde det mindre aktuelt å kjøpe inn ting i felleskap slik som i femtiåra. Og det forunderlige skjedde at til tross for flere materielle goder som skulle spare en for arbeid og slit, fikk en det travlere og hadde mindre overskott og omtanke for hverandre. Det begynte å bli flere møter med lite frammmøte. «Som vanlig var oppmøtet i minste laget», het det i et referat fra 1969. Da var seks stykker samla.

Jubileumsfeiringa i 1967 hadde riktignok brakt 22 nye medlemmer, men det hjalp ikke på aktiviteten. I 1973 var det tolv kvinner på et møte, men «bare eldre». Ingen av styret hadde imidlertid møtt fram, og det hadde aldri skjedd før. En av veteranene (Alma Unsgård) tok da referatpennen og skrev at det var «veldig skuffende å se hvor lite interesse dere har. Hadde dere fått opplevd 30-åra og den fattigdom som da rådde i Tydal, så kanskje dere har hatt en annen innstilling». Alt i 1960-åra ble det reist spørsmål om å legge ned kvinneorganisasjonen. Moderpartiet, DNA, oppfordra kvinnelaga til å samarbeide med partiet, bl.a. slik at all inntekt gikk direkte til partikassa. Det var kvinnelaget i Tydal imot. I 1970-åra — nettopp da kvinnebevegelsen i Norge blussa opp — kom nedleggingsforslaget fram på nytt. I 1973 var det stor uenighet om en skulle gå sammen med mennene. Men i 1976 sendte en skriv til alle medlemmene om spørsmålet. Bare fire svarte på skrivet. Årsmøtet i 1976 tok saka opp, og da stemte 15 for sammenslutning, 4 var imot og 2 stemmer var blanke. Dermed gikk Tydal arbeiderkvinnelag inn.

Lokallag av Norsk Folkehjelp

Norsk Folkehjelp er en humanitær hjelpeorganisasjon som ble stifta i 1939. Den har hatt nær tilknytning til Arbeiderbevegelsen og fått tilslutning fra bl.a. fagforeninger. Tydal anleggsarbeiderforening gikk inn som medlem i Folkehjelpa i 1952. Eget lokallag i Tydal ble stifta i januar 1955 under et besøk av formannen i distriktslaget. Anleggsarbeiderforeninga ble da kollektivt tilslutta lokalavdelinga. Også Arbeiderkvinnelaget meldte seg inn som medlem. Det var kvinnene som var de aktive og gikk i spissen for denne virksomheten. Ragnhild Østby ble første leder og ble etterfulgt av andre kvinner i vervet. Hele styret besto enkelte år av bare kvinner, bare kassereren var mann. I foreninga ble det altså samme arbeidsfordelinga

mellom kjønna som i Sanitetsforeninga: Mennene kunne ta seg av rekneskap og bokføring, men for å skaffe penger og drive humanitært og sosialt arbeid, måtte det kvinner til. En av de første sakene foreninga tok opp, gjaldt også vesentlig kvinner. Det var arbeidet for at husmødrene kunne få reise på ferie. Alt første året ble det penger nok til å sende fire kvinner på husmorferie. Tydal kommune bevilga en hundrelapp til feriekassa, og senere fikk en også litt støtte fra Tydal trygdekasse og Arbeiderkvinnelaget. I mange år framover fikk nå noen husmødre en velfortjent ferie ved hjelp av pengene fra folkehjelpa. Som nevnt foran ga Sanitetsforeninga og Husmorlaget bidrag til samme formål. Lagets egne midler til husmorferie og andre formål har for det meste kommet fra de overskott som fester, basarer og andre tilstelninger har gitt. Medlemmer har ellers solgt lodder, julemerker o.L, og fra 1964 har laget også fått støtte fra Selbu Sparebank. I samsvar med formålet til Norsk Folkehjelp har lokallaget i Tydal arbeidd for å gi hjelp til andre. Enkeltpersoner som har blitt ramma av sjukdom eller har mista nære familiemedlemmer og forsørgere, har blitt huska på med stønad, gaver eller hilsener. En fast tradisjon har vært å gi de gamle på Helsehuset en gave til jul. Det har også vært vilje til å yte bidrag til de store nasjonale hjelpeaksjoner, som Ungarn-hjelpa i 1956 og Biafra-hjelpa noen år senere. Koreaforeningen har fått støtte til sitt arbeid for barnesjukehus i Korea. Norsk Folkehjelp har ellers arbeidd mye for vanføre og epileptikersaken, og støtta Landsforeningen mot kreft og Flyktningerådet. Ei anna side ved virksomheten har vært arbeidet for sjuke og økt beredskap i tilfelle sjukdom og ulykker i bygda. I 1950-åra ble det innkjøpt en del sjukemateriell til utlån. Det tok opp spørsmålet om sjukebil i bygda, men resultatet foreløpig ble at en av drosje-eierne, Johan Græsli, kjøpte sjukekurv, og at drosjen fungerte som ambulanse. I 1958 arrangerte laget førstehjelpskurs i grendene, både for voksne og framhaldsskoleelevene. Liknende kurs for ungdom og voksne har blitt gjentatt senere. Idrettshuset har fått et utstyrt førstehjelpsskap som gave fra Folkehjelpa. Laget har også holdt kurs i svømming og livredning. En del av beredskapen er at enkelte av lagets medlemmer har deltatt i forskjellige instruktørkurs. Lokallaget av Norsk Folkehjelp har dermed bidratt til å løse oppgaver som det offentlige har bidratt mer til senere, men som var forsømt på denne tida. Laget kunne bygge på den enestående viljen til å hjelpe andre i nød og vanskeligheter som fans i bygda, og det var kanskje sjøl med på å opprettholde og styrke denne. Laget har prøvd å trekke folk i alle grendene med, bl.a. ved å velge styre med representanter fra kretsene. Medlemsutviklinga er ikke kjent, men i slutten av 1950-åra var det omkring femti medlemmer i Folkehjelpa.

Fag-, yrkes- og næringsorganisasjoner

Mange arbeidstakere organiserte seg i forskjellige fagforbund som deres fag eller yrke hørte inn under for å stå solidarisk sammen ved lønnsforhandlinger, under eventuelle konflikter eller for å oppnå andre fellesgoder. Fagforbunda har lokalforeninger eller avdelinger i Tydal eller Neadalføret. Anleggsarbeiderne organiserte seg i Norsk Arbeidsmandsforbund. De danna lokalforening i juli 1945 og kalte seg først for Esna anleggsarbeiderforening. Etter som anleggsvirksomheten kom i gang andre steder i bygda, ble namnet endra til Tydal anleggsarbeiderforening. På Esna var det helst boligforholda og maten som var de mest aktuelle fagforeningssakene. Dårlig drikkevatt, knappe smørrasjoner og muggent brød var de alvorligste klagene like etter krigen. Tydalingene syntes lønna var brukbar, så den var det sjelden bråk om. Et unntak var en mindre konflikt med TEV om tillegget for skiftarbeid. Men mange var mest interessert i å få arbeidet til å vare, så de gikk hardere på entreprenørfirmaene og TEV for å få dem til å begrense overtida i de mest hektiske utbyggingssperiodene. I 1957 ble ulovlig bruk av overtid anmeldt til arbeidstilsynet.

Overtidsspørsmålet ble også tatt opp av Tydal kommunale arbeidsnemnd. Et anna tvistespørsmål gjaldt skyssgodtgjørelse, som arbeiderne mente de hadde krav på fra TEV. Saka gikk til Arbeidsretten i 1965, og arbeiderne fikk medhold og etterbetaling av over 70.000 kroner. Slike seirer styrka foreninga. Ellers var det solidaritetsfølelsen som var sterkest drivkraft til å betale kontingent. Det var hevd for at arbeidskamerater som trengte hjelp p.g.a. sjukdom eller andre årsaker skulle få noen kroner av foreningskassa. De etterlatte etter Sverre Stuesjø, som omkom på anlegget, fikk en særlig stor sum. Mange gode formål ble også tilgodesett, og arbeiderne ga penger til Arbeiderpartiets valgkamp i Tydal. Til ergrelse for medlemmene var det likevel mange med løs tilknytning til anleggsarbeidet som ikke var organisert. Det kunne være tilfelle for småbrukere i bygda som fikk kortvarig sesongarbeid, og for tilsatte i noen av firmaene som fikk oppdrag. Foreningas mening var at bare de organiserte skulle få arbeid. Det var et krav den ikke kunne få igjennom, men en skulle iallfall «snakke med Eementstøperiet», som det het i et vedtak fra 1950. Når det gjaldt å få delta i foreningas sosiale aktiviteter, kunne det imidlertid stilles slike krav. Skirenn — eller «sluskrenna» som de også ble kalt — ble arrangert noen år i slutten femtiåra og var bare for organiserte arbeidere og funksjonærer. De uorganiserte gikk dermed også glipp av skifesten etterpå. En småbruker fra Stugudal ville en gang være med i skistafetten og lovte å melde seg inn i foreninga. Men han var «bare» sesongarbeider og fikk ikke være med likevel, forteller han. Han opplevde altså at foreninga holdt liv i den gamle rallarholdninga, og at det var et skille mellom ekte slusk og andre som hadde jord og eiendom å falle tilbake på i dårlige tider. Slike skiller falt bort etter hvert. Mange av arbeiderne utenfra ble gift i Tydal og skaffa seg både jord og annen eiendom. De ble dermed like interessert som andre i at e-verket og kommunen måtte sørge for sysselsettingstiltak for å møte forventa arbeidsløshet når anlegget var slutt. Det ble også et fagforeningskrav og noe som opptok arbeiderne sterkt i perioder med innskrenkninger av arbeidsstokken. Skog- og landarbeiderne var også så mange at de fikk egen lokalavdeling i Tydal. Omkring 30 skogsarbeidere sto tilslutta Tydal skog- og landarbeiderforening som var danna i 1935. Medlemstallet sank noe etter som også tallet på skogsarbeidere minka, og det stabiliserte seg på omkring 20 medlemmer i 1960-åra. Foreninga hadde sin funksjon i forhandlinger om tariff og arbeidsforhold, og tok opp enkelte saker for medlemmer som hadde kommet i konflikt med skogeierne. Vinteren 1954—55 var det bl.a. konflikt med Huitfeldt, som ga arbeiderne sine mulkt for å ha etterlatt seg for høge stubber. Et anna konfliktspørsmål var retten til ferielønn. Skogsarbeiderne både bodde og arbeidde spredt, og det ble derfor ikke så mye foreningsaktivitet. Som oftest ble det bare sammenkalt til årsmøte en gang i året, og da møtte noen ganger bare styremedlemmene opp. Mange medlemmer hadde anleggsarbeid i sommerhalvåret og var med i Anleggsarbeiderforeninga også. I 1954 var det diskusjon om nedleggelse av Skog- og landarbeiderforeninga, men det ble iallfall unngått. Det var flere små skogsarbeiderforeninger i dalføret, og de hadde danna Neadal distrikts sammenslutning i 1938. Etter krigen ble Kristian Bjørgen, som hadde stifta lokallaget i Tydal, leder i distriktsforeninga. Også mangeårig formann, Ole K. Sollien, hadde dette vervet. Distrikts sammenslutningas funksjoner ble i stor grad overtatt av Selbu og Tydal faglige samorganisasjon etter at denne ble danna i 1959. Kristian Bjørgen, Birger Heggvold og Johan Græsli har vært styremedlemmer fra Tydal i samorganisasjonen. Men mange av skogsarbeiderne begynte nå å tenke på å danne en ny felles fagforening for alle skog- og landarbeidere i dalføret. I 1970 førte forhandlinger fram til dannelsen av Neadal skog- og landarbeiderforening. Foreninga i Tydal oppløste seg da sjøl og gikk inn i denne storforeninga. De få vegarbeiderne i bygda gikk sammen med sine arbeidskamerater i nabokommunen og danna Selbu og Tydal vegarbeiderforening. Rikard Svelmo fra Tydal var styremedlem på 1960-tallet.

Småbrukerlag og bondelag

En rekke gardbrukere gikk sammen i et bonde- og småbrukerlag i 1950. Bakgrunnen var som så ofte med foreninger, at en reisetaler holdt møte i bygda og oppfordra jordbrukerne til å organisere seg. Tolv tilhørere tente straks på idéen og danna lag i tilslutning til Norsk bonde- og småbrukerlag. Småbrukerlaget ble fort et levedyktig lag som tok opp flere saker, uttalte seg om jordbrukspolitiske spørsmål og arrangerte enkelte festlige sammenkomster. En av festene ble holdt til inntekt for ferieopphold for husmødre. Det gjorde seg til talsmann for å få tilsatt kommunal fjøsrøkter, tok opp spørsmålet om felleseter og arrangerte byggedag. Laget fikk tilslutning både fra små og store brukere, først de fra midtbygda, så brukerne lenger ned, og i 1960-åra kom også stugudalingene med. Da var det omkring 40 medlemmer i Småbrukerlaget. Siden gikk det nedover. Siste formann gjorde lite for å kalle inn til årsmøter eller andre møter, og i løpet av 1970-åra gikk det helt inn. De siste betalte kontingent i 1978. Den var da kommet opp i 160 kroner året, og det hadde liten hensikt å betale til en landsorganisasjon i Oslo når det ikke var lokallag i funksjon. En del av gardbrukerne ville imidlertid ikke være småbrukere, men heller slutte seg til Bondelaget. Per Kirkvold var kontaktmann for fylkesorganisasjonen til Bondelaget, og denne sendte ut oppfordring til potensielle bondelagsfolk om å danne bondelag i bygda. Fire stykker møtte på et møte i oktober 1964 og ble enige om å forsøke å få igang et alternativt lag til Småbrukerlaget. Det tok namnet Tydal bondelag. De oppmøtte ble enige om at de skulle fungere som et arbeidsutvalg inntil en fikk holde valg på et årsmøte neste år. Og i januar 1965 ble det så holdt vanlige valg og flere slutta seg til. Per Kirkvold ble formann de første fire åra. Bondelaget valgte både et aksjonsutvalg og ei ungdomsnemnd. Men det reiste ingen agitasjon mot Småbrukerlaget og drev heller ingen aktiv lagsvirksomhet. Kirkvold kalte inn alle medlemmene bare til årsmøter. Småbrukerlaget beholdt flest medlemmer så lenge laga eksisterte samtidig. Det var vel slik at begge hadde sine problemer med oppslutninga; de større brukerne ville ikke være småbrukere, men mange følte heller ingen identitet til bondenavnet. Småbrukerlagets politikk kunne passe bedre for fjelljordbruket, deltidsbøndene og saueholderne, men var en liten og kraftløs organisasjon på denne tida. Bondelaget var stort og mektig og prøvde å tale hele jordbruksnæringas sak. Mange oppfatta Bondelaget som en filial av Senterpartiet, eller iallfall en borgerlig yrkesorganisasjon, mens Småbrukerlaget sto nærmere Arbeiderpartiet. Det var også en årsak til at folk valgte den ene eller andre, eller ikke følte seg heime i noen av dem. Det ble til slutt personlige forhold og tilfeldige årsaker som gjorde at Tydal bondelag ble eneste jordbrukslag i bygda. Men heller ikke da greide det å samle alle brukerne. Det ville også ha vært uvanlig i ei bygd med så mange deltids jordbrukere. Skogeierne har vært medlemmer i Tydal skogeierlag. Etter initiativ av Småbrukerlaget og Skogeierlaget i 1965 har grunneierne danna Tydal grunneierlag i 1965. Gardbrukere har også danna sau- og geiteavlslag. Det ble stifta i 1951. I Stugudal har det vært et eget vérlag som gikk til innkjøp av risbitvær i 1956. Tydal gjensidige brannassuransforening eksisterte til 1967, da foreninga gikk sammen med Selbu brannkasse.

